

ZORIANA BUŃ
Uniwersytet Śląski
Katowice

V Międzynarodowy Festiwal Brunona Schulza w Drohobyczu

W dniach 6–12 września 2012 roku w Drohobyczu odbył się V Międzynarodowy Festiwal *Arka wyobraźni Brunona Schulza*. Było to jedno z największych na świecie wydarzeń poświęconych owemu wybitnemu pisarzowi i artyście. Na 2012 rok przypada 120. rocznica urodzin i 70. rocznica śmierci twórcy; to także 90. rocznica pierwszej publicznej prezentacji grafik i rysunków Schulza podczas zbiorowej wystawy lwowskiego Towarzystwa Sztuk Pięknych. Należy również zaznaczyć, że bieżący rok jest polsko-ukraińskim Rokiem Brunona Schulza. Autorem pomysłu uczczenia przez Radę Najwyższą Ukrainy 120. rocznicy urodzin wybitnego polskiego pisarza i malarza był Stefan Kurpil, deputowany Bloku Julii Tymoszenko. Nadmienił, że zaproponowana przez niego uchwała będzie miała ważne znaczenie nie tylko ze względu na uczczenie pamięci Brunona Schulza na szczeblu państwowym, lecz będzie również sprzyjać wzmocnieniu przyjaznych stosunków polsko-ukraińskich. Dodał także, że „życie Brunona Schulza jest mocno związane z ziemią ukraińską, gdyż urodził się on w Drohobyczu, gdzie się uczył, pracował i tworzył. Właśnie to miasto stało się jego Muzą. Wiele krajów dziś walczy o prawo uznania Schulza za »swojego« artystę, choć jeszcze kilkadziesiąt lat temu jego twórczość była znana tylko wiernym zwolennikom jego talentu. Ukraina również może i musi być dumna ze spuścizny twórczej Brunona Schulza”.

Warto przypomnieć, że Bruno Schulz (1892–1942) – polski prozaik, grafik, malarz i krytyk literacki pochodzenia żydowskiego, który urodził się, tworzył i tragicznie zginął w Drohobyczu – należy do „wielkiej trójcy” polskiej literatury nowoczesnej XX wieku (Stanisław Witkacy, Witold Gom-

browicz, Bruno Schulz). Jak stwierdził niegdyś Gombrowicz, Schulz to jeden z „trzech muszkieterów polskiej awangardy z okresu międzywojennego”. Jego proza została przetłumaczona na 40 języków świata i wciąż pojawiają się jej nowe przekłady. Twórczość Schulza stanowi natchnienie dla wielu współczesnych pisarzy i artystów.

Bogaty program tegorocznej edycji Festiwalu obejmował konferencje naukowe, spotkania autorskie, wystawy, spektakle teatralne, koncerty, prezentacje multimedialne, promocje książek oraz różnorodne projekty. Rozpoczęcie Festiwalu w Drohobyczu poprzedziła otwarta 4 września wystawa rysunków Schulza w Lwowskiej Narodowej Galerii Sztuki.

V Festiwal *Arka Wzobrazni Brunona Schulza* rozpoczął się 6 września we Lwowskim Akademickim Teatrze Muzyczno-Dramatycznym im. Jurija Drohobycza w Drohobyczu. W uroczystości wzięli udział między innymi minister kultury Ukrainy Mychajło Kulyniak, rektor Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu im. Iwana Franki Nadija Skotna, mer Drohobycza Ołeksij Radzijewskij, ambasador RP na Ukrainie Henryk Litwin, dyrektor Instytutu Polskiego w Kijowie Jarosław Godun, dyrektor Instytutu Książki Grzegorz Gauden, zastępca dyrektora Departamentu Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ Mariusz Brymor i inni. Wykłady inauguracyjne na temat *Bruno Schulz dla świata i Ukrainy* wygłosili: ukraiński pisarz Taras Prochaško z Iwano-Frankowska, który próbował pokazać paralele między Drohobyczem Schulza a opisami miasta swojego dziadka w książce *Z Truskawca w świat wieżowców*, polski działacz społeczno-polityczny, redaktor naczelny „Gazety Wyborczej” Adam Michnik (jego matka pracowała w gimnazjum w Drohobyczu), który przedstawił Schulza w kontekście literatury dwudziestolecia międzywojennego oraz pisarz izraelski Dawid Grossman, który zapoznał słuchaczy ze swoją książką *Patrz pod: Miłość*, gdzie jednym z bohaterów jest Bruno Schulz. Kilka dni później odbyła się dwudniowa konferencja naukowa pod hasłem *Bruno Schulz jako filozof i teoretyk literatury*, podczas której zostało wygłoszonych około 50 referatów. Wśród najbardziej znanych naukowców z Polski głos zabrali między innymi profesor Michał Paweł Markowski, kierownik Katedry Polonistyki na Uniwersytecie Illinois w Chicago (USA); wielki znawca twórczości Schulza, profesor Jerzy Jarzębski z Uniwersytetu Jagiellońskiego; historyk literatury, założyciel gdańskiego wydawnictwa Słowo/obraz terytoria profesor Stanisław Rosiek; znany krytyk i publicysta Jan Gondowicz i inni. Do dyskusji naukowej dołączyli również znani ukraińscy humaniści: dyrektor i organizator festiwalu Wiera Meniok, ukraińska literaturoznawczyni i kulturoznawczyni Tamara Hundorowa, literatu-

roznawczyni i tłumaczka Maria Zubrycka, Olga Czerwińska i inni. Byli również naukowcy z Kanady, USA, Brazylii, Francji, Niemiec, Izraela, Japonii itd. W części literacko-naukowej wzięło udział blisko 200 gości z 15 krajów świata: historycy i teoretycy literatury, poloniści, slawiści, schulzologzy i humaniści.

Historycy Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu na czele z profesorem Leonidem Tymoszenko przedstawili kulturoznawczą debatę pt.: *Wielokulturowość Drohobycza międzywojennego w kontekście historii Europy Środkowo-Wschodniej*. W ramach Festiwalu odbyły się także twórcze spotkania autorskie *Bruno Schulz: w kręgu inspiracji literackich*. Wśród gości byli między innymi polska pisarka Agata Tuszyńska, popularny rosyjski pisarz i publicysta Wiktor Jerofiejew, poeta, redaktor naczelny „Twórczości” Bohdan Zadura.

Podczas Festiwalu zostały przedstawione również tłumaczenia tekstów literackich Schulza na różne języki (angielski, niemiecki, chiński, portugalski, hiszpański, fiński, węgierski, rumuński, ukraiński). Zaprezentowano m.in. ukraińskie tłumaczenia wcześniej nieprzekładanych tekstów. *Szkiełce krytyczne* w opracowaniu Małgorzaty Kitowskiej-Łysiak po raz pierwszy zostały przetłumaczone na język ukraiński przez Wierę Meniok, a *Księgę listów* Brunona Schulza w opracowaniu Jerzego Ficowskiego przedstawił w swoim przekładzie Andrij Pawlyszyn. Najbardziej oczekiwanym wydarzeniem tegorocznego festiwalu była premiera prozy Schulza w nowym ukraińskim tłumaczeniu znanego pisarza Jurija Andruchowycza. Autor zaprezentował *Sklepy cynamonowe*, *Sanatorium pod klepsydrą* oraz inne opowiadania, które wcześniej nie były tłumaczone na język ukraiński: *Kometę*, *Republikę marzeń*, *Jesień* i *Ojczyznę*. W 2010 roku, podczas spotkania autorskiego, Wiera Meniok zaproponowała Andruchowyczowi przetłumaczenie tekstów Schulza. Pisarz przyjął wyzwanie i w ciągu dwóch lat opracował nowy przekład prozy wielkiego twórcy. Niejednokrotnie konsultował się z polskim znawcą twórczości Schulza, profesorem Jerzym Jarzębskim. „Cechą charakterystyczną tego tłumaczenia – zaznacza Meniok – jest to, że przerobione ono zostało na ukraiński język literacki. Pozwala to na zapoznanie się z twórczością Schulza nie tylko w obwodzie lwowskim czy iwano-frankowskim, ale także w centralnych i wschodnich regionach kraju”. Po prezentacji odbyła się dyskusja o współczesnej ukraińskiej recepcji Schulza, w której wzięli udział wybitni pisarze i poeci ukraińscy: Taras Prochaśko, Wasyl Machno, Jurij Andruchowycz, Oleksandr Bojczenko, Jurij Wynnyczuk, Natalka Śniadanko, Andrij Lubka, Andrij Bondar oraz Tania Malarczuk.

Część artystyczna Festiwalu, która miała na celu ukazać aktualność i różnorodność schulzowskich inspiracji w sztuce współczesnej, obejmowała

ponad 20 wystaw malarskich, 4 koncerty, 3 spektakle teatralne oraz pokazy filmowe. W ramach projektu *Off-Festival ArtVilla* Teatru Studenckiego „Alter” z Drohobycza, zaprezentowana została pierwsza publiczna projekcja filmu *Półtoręj miasta*, która była realizowana wspólnie z warszawskim teatrem „Akademia Ruchu”. Znana malarka z Drohobycza Olga Czyhyryk przedstawiła autorski projekt filmowy *Ptaki* o tematyce metamorfoz ojca Schulza. Po raz pierwszy z ukraińskimi napisami została pokazana cyfrowa wersja *Sanatorium pod klepsydrą* Wojciecha Jerzego Hasa, wyświetlono również obraz *Ostatni Żyd z Drohobycza* austriackiego reżysera Paula Rosdy; jest to film dokumentalny o Alfredzie Schreyerze, uczniu Brunona Schulza. Główny bohater filmu między innymi obchodził w tym roku 90. rocznicę urodzin. Swoim śpiewem Pan Alfred upiększył także tegoroczny Festiwal. Trio Alfreda Schreyera wykonało piosenki w trzech językach – po polsku, ukraińsku i w jidysz. Na koncercie inauguracyjnym grupa Bester Quartet z Krakowa zaprezentowała publiczności swój nowy album – *Sanatorium pod klepsydrą*. Wielbiciele muzyki kameralnej mieli przyjemność wysłuchać występu chóru „Legenda” z Drohobycza oraz Męskiego Zespołu Wokalnego „Kairos” z Lublina. Swoją twórczość muzyczną przedstawili również: X-Project, rockowy Bruno Schulz z Łodzi oraz zespół etno DachaBracha z Kijowa.

Wyjątkową część festiwalu stanowiły różnorodne wystawy. Erwin Schenkelbach, urodzony w Drohobyczu fotograf z Izraela, zaprezentował w drohobyckiej synagodze, która obecnie popadła w ruinę, wystawę fotografii *Światłocienie Jerozolimy*. Oprócz tego przedstawił także swój tomik prozy *Piernusza noc u Szatana* – wspomnienia o powstaniu getta w Drohobyczu. Należy zaznaczyć, że Erwin Schenkelbach jest synem drohobyckiego fotografa Bertolda Schenkelbacha, który przyjaźnił się z Brunonem Schulzem. Pewnego razu fotograf dał Schulzowi wywołane na szkłe negatywy, a ten stworzył wybitny cykl grafik *Xiega bałwochmalczga*. Swoją wystawę fotografii o żydowskim postkomunistycznym życiu w Europie Wschodniej zaprezentował również Loli Kantor (USA). Bartłomiej Michalkowski z Lublina przedstawił akwarele pod hasłem *Druga*, a Piotr Łuciana cykl 230 rysunków *Maski śmierci listopadowej*. W kościele Św. Bartłomieja swoją twórczość artystyczną zaprezentowali Mariusz Drzewiński oraz Andrzej A. Widelski z Lublina. Wystawy odbyły się także w Willi Bianki. Stała się ona między innymi miejscem ekspozycji ceramiki Włodzimierza Finke z Łodzi. Z kolei Anna Kaszuba-Dębska z Krakowa zaprezentowała tam książkę *Kobiety z kręgu Brunona Schulza*, na kartach której niejednokrotnie przywoływana jest także Bianka, kobieta z opowiadań Brunona Schulza. Oprócz tego autorka pokazała ilustracje 200 kobiecych szpilek, które dostała w prezencie od kobiet

z całego świata, a buty-kwiaty zostały wyłożone obok Willi Bianki. Wernisaże odbywały się także w Willi Jarosza (najbardziej znany burmistrz Drohobycza) oraz w Domu Kultury im. Iwana Franki.

Wśród gości teatralnych Festiwalu był Teatr Lalki i Aktora „Pinokio” z Łodzi, który przestawił spektakl *Bruno Schulz – historia występnej wyobraźni* w reżyserii Konrada Dworakowskiego. Jurij Andruchowycz wraz z zespołem Karbido z Wrocławia oraz we współpracy z ArtPole i Cube (Lwów, Iwano-Frankowsk) zaprezentował muzyczno-literacki spektakl *Absynt*. Największy projekt teatralny pod hasłem *Zodiak Miasta albo historia pewnej Wiosny* przygotował Studencki Teatr „Alter” z Drohobycza. Stworzony na podstawie opowiadania Schulza *Wiosna*, projekt rozpoczął się na Rynku, później przeniósł się do Willi Jarosza. Kolejnym miejscem była Sala widowiskowa Lwowskiego Akademickiego Teatru Muzyczno-Dramatycznego im. Jurija Drohobycza. Zwieńczeniem projektu stało się „budowanie Panopticum” przy Ratuszu, w miejscu, gdzie znajdował się kiedyś dom rodziny Schulza. Z tego punktu przechodnie wyruszyli na spacer, mający na celu odwiedzenie miejsc-życia i twórczości Schulza. Podczas owego spaceru zostały odczytane fragmenty opowiadań twórcy. Na zakończenie Festiwalu Teatr-Gospodarz zaprezentował spektakl *Tenje-Tewel* Grigorija Gorina według *Dziejów Tenjego Mleczarza* Szalom Alejchemy w reżyserii Oleksandra Korola.

Organizatorką Międzynarodowego Festiwalu Brunona Schulza w Drohobyczu jest dr Wiera Meniok, dyrektor Polonistycznego Centrum Naukowo-Informacyjnego im. Igora Menioka przy Uniwersytecie Pedagogicznym im. Iwana Franki w Drohobyczu. Dyrektorem artystycznym Festiwalu jest Grzegorz Józefczuk, prezes Stowarzyszenia Festiwalu Brunona Schulza w Lublinie. Warto zaznaczyć, że Międzynarodowy Festiwal Schulzowski odbywa się w Drohobyczu od 2004 roku, jego inicjatorem był Igor Meniok (1973–2005) – miłośnik twórczości Brunona Schulza. Razem z mężem dr Wiera Meniok założyła także Muzeum Brunona Schulza w Drohobyczu, które znajduje się w sali Uniwersytetu Pedagogicznego, gdzie przed wojną w ówczesnym Gimnazjum im. Władysława Jagiełły artysta posiadał swój gabinet. Do państwa Meniok należy również inicjatywa odsłonięcia tablicy pamiątkowej w miejscu, gdzie tragicznie zginął autor *Sklepów Cynamonowych*. Corocznie 19 listopada, czyli w dzień śmierci Schulza, właśnie w tym miejscu wspólnie modlą się Ukraińcy, Polacy i Żydzi z całego świata. Jak zaznacza W. Meniok: „Forum Schulza w Drohobyczu się rozrasta. Przyjeżdża tu coraz więcej ludzi ze świata – na Festiwalu Schulzowskie czy indywidualne – z własnym programem wędrówek śladami Brunona Schulza”.